učenje je stvarno uticalo, ne samo na izmenu našeg poimanja čoveka i društva, već i na realne izmene u mnogim sferama međuljudskih odnosa: u porodici u odnosu prema deci i sistemu socijalizacije, pre svega, ali isto tako ono je nadahnulo i mnoge društvene pokrete od liberalno-reformatorskih, preko seks-pola do revolucionarnih studentskih i feminističkih pokreta. Da je nadahnulo i raznovrsne vidove duhovnog i umetničkog stvaralaštva, danas gotovo i ne treba posebno isticati.

Ocenjivanjem Frojdovog teorijsko-metodološkog i terapeutskog pristupa *u kontekstu savremenih antropoloških istraživanja* i savremene *psihijatrije,* pozabavili su se B. Jovanović i Dušan Kecmanović. Po mišljenju prvog, Frojdov teorijski i metodološki pristup, u velikoj meri ograničava mogućnost upotrebe njegovih tumačenja čoveka, kulture i društva u savremenim antropološkim istraživanjima što, međutim, ne važi i za kasnije, drugačija psihoanalitička tumačenja.

Kecmanović, pak, nalazi da su Frojdov skepticizam i insistiranje na pravovernosti, učinili da se psihoanaliza (osim pojedinačnih postulata) ne koristi dovoljno u savremenoj psihijatriji i da je ostala izvan interesovanja za mnoga stručno važna pitanja kao što je npr. pitanje klasifikacije poremećaja i slična.

Nasuprot, ovim shvatanjima, stoje u ovom štivu ona da je Frojd samo terapeutski pesimist, dok se za njegovu teoriju to ne može sa sigurnošću tvrditi (Boško Popović, Muradif Kulenović), i, konačno, ona u kojima se Frojdovom učenju izričito odriče atribut pesimističnosti (Milorad Belančić). Zanimljivo je, međutim, kako prvi previđaju jednu očutu logičku pogrešku. Polazeći, naime, od Frojdovog stava da konflikt postoji i pre neuroze (kao suštinsko obeležje čovekovog bića) i da ga nikakvom terapijom nije mogućno konačno razrešiti već da je mogućno samo čoveku pomoći da se oseća bolje time što će bolje upoznati, razumeti sebe (»da histeričnu bedu preobrazi u svakidašnju nesreću«), oni izvode zaključak da Frojd nije pesimista u antropološkom smislu, a da se njegova skepsa odnosi samo na mogućnost da se čoveku pomogne da ozdravi (naglašavamo da ozdravljenje za Frojda znači otvaranje očiju pred realnošću koja, zapravo, nije ružičasta tj. nije u onoj boji kojom su je obojili racionalisti i humanisti)!?

M. Belančić, smatra da su pesimizam pripisali Frojdu njegovi tumači, pre svih poststrukturalisti, među kojima se naročito ističu Lakan i Derida, te da taj pesimizam predstavlja samo »višak« značenja. Zašto bi uništenje narcisoidnih iluzija o jednom nestvarnom, utopijskom identitetu bilo pesimizam, a ne realističko otrežnjenje? — pita se ovaj autor, otkrivajući time da je njegovo stanovište posledica prihvatanja jednog od mogućih značenja termina »pesimistička teorija«. Reč je o normativno-vrednosnom značenju kojim se pesimističko izjednačava sa subjektivnošću, pristrasnošću, sa gledanjem kroz tamne naočari. Naravno, moguće je taj termin shvatiti i kao deskripciju koja iako neutralna, otkriva činjenice koje ni u jednom vrednosnom sistemu ne bi mogle da budu protumačene kao prednost ili kao vedre, optimistične.

čaj naš nasušni

Kakuzo Okakura, Knjiga o čaju; Jasuko Horioka. Životopis Kakuzoa, pisca »Knjige o čaju«, drugo, dopunjeno izdanje, GRAFIČKI ZAVOD HRVATSKE, Zagreb, 1989.

dušica potić

Susret različitih kultura različitih civilizacijskih iskustava, uvek je i mogućnost obostranog obogaćivanja. **Knjiga o čaju** nastaje u nameri da upravo to i dokaže. Ona je mali ali i dragoceni uvod u upoznavanje jedne od ključnih specifičnosti Japana — čajnog obreda. Opisujući ovu ceremoniju, Kakuzo Okakura razmatra različite vidove japanske umestnosti, ukazujući na njenu tesnu povezanost sa umetnostima drugih zemalja Orijenta, naročito sa Kinom. Najezda nadobudnog Zapada, tokom devetnaestog veka, zapretila je jezivom pretnjom — potiskivanjem (= postepenim nestajanjem) kulture Istoka. U vreme tog apsurdnog procesa, Okakura doživljava čudesno prosvetljenje, koje ga suštiže sa najneočekivanije strane. Stekavši zavidno obrazovanje, on polazi na novootvoreni zapadnjački koledž. Njegov profesor filozofije, kasnije i bliski saradnik, Ernest Fenoloza, otkriva mu veličanstvenosti japanske umetnosti. Fenoloza ga uči i da je poštovanje sopstvene tradicije i sopstvenih korena, na koje su Japanci, pritisnuti novinama sa Zapada, zaboravili, neophodan uslov za poštovanje drugih. Okakura ne zaboravlja taj nauk, pa ni tridesetak godina kasnije, kada piše **Knjigu o čaju.** I danas, gotovo čitav vek pošto je objavljena, knjiga budi interesovanje živahnih duhova. »Dopunjak« ovoga izdanja ima slične tendencije. Radeći na biografiji Kakuze, **Jasuko Horioka** želi da čitaocu ovog neobičnog ostvarenja približi njegovog, još neobičnijeg, tvorca.

Knjiga o čaju ne može se precizno definisati. Njen raspon je širok — od estetičke i kulturološke studije, do napisa iz istorije umetnosti i eseja. Ona je i plod izuzetno lucidnog uma, čija meditativnost (= istočnjačka mudrost), u kombinaciji sa stilskom brižljivošću, daruje tekstu i estetsku dimenziju. Biografija je, u tom pogledu, jednostavnije struktuirana i jednostavnije napisana. Jasuko Horioka nastoji da pruži što iscrpnije informacije, pa u tome u potpunosti i uspeva. Ona hronološki prati život i rad **Kakuza Okakure,** insistirajući na ovim momentima koji otkrivaju njegovu svestranost i intelektualnu prijemčivost, ali i njegovu veliku odanost Japanu i tradiciji orijenta. »Žitije« je dokumentovano navodima iz drugih radova i prepiske Okakure, što omogućava širi uvid u njegov naučni rad, ali i celinu njegovog stvaralačkog opusa, koji sadrži i poeziju, legende i drame.

Kakuzo Okakura nije estetičar klasičnog, zapadnog tipa. Osim teorijski, on se umetnošću bavi i na jedan praktičniji način. Prevedeno na bliskije nam termine, mogli bi smo da ga nazovemo »javnim i kulturnim radnikom«, »ambasadorom japanske kulture«, pa i nekom vrstom osiromašenog mecene. Već površni poznavalac evropske estetike uviđa da se Okakura za nju ne zanima sa gnoseološkog stanovišta. »Krivac« za izbegavanje spoznajne problematike može da bude i sama japanska umetnost koja je, kako će pokazati **Knjiga o čaju,** »primenjenijeg« karaktera, vezana za svakodnevni život u većoj meri nego što smo naučili da očekujemo. U tom smislu, Kakuzo Okakura nije ni originalni estetičar. On prihvata već postojeći sistem, a za sebe uzima ulogu njegovog tumača. U središtu interesovanja je sam fenomen umetnosti. Umesto promišljanja njene saznajne funkcije, ona se posmatra, prevashodno, kao tvorevina ljudskog duha, povezana s (istočnjačkom) filozofijom, religijom i etikom. Koliko i ove tri discipline, ona ima zadatak da oplemeni čovekovo ponašanje kako bi se on približio traženom idealu — povlačenju pred prioritetom viših ciljeva, kojima se opravdavaju sve žrtve, pa i lepota i ljudski životi. Umetnost, sa druge strane, ima i stvaralačku funkciju. Ona kreira oblike kojima se posreduju svekolika kretanja (materijalnog i nematerijalnog) sveta. Na toj se tački Okakurino izlaganje delimično dodiruje sa zapadnim estetičkim učenjima, jer se umetnost sagledava i u njenoj spoznajnoj dimenziji, mada se na nju ne može svesti. Autor, pri tome, povremeno objašnjava neke principe japanske umetnosti (npr. načela

Joan Romero

praznog prostora i asimetrije — ideje celovitosti i izbegavanja monotonije; zanimljivo je da u svetlu tog drugog principa tumači i veliku popularnost motiva iz prirode, kao želju umetnika da ne ponavlja svoj lik, već da stvara i drugačije figure.). Posebnu draž Okakurinom pisanju daje, za zapadnog čoveka egzotičan postupak, tumačenje suština ilustrativnim legendama i pesmama, kojima implicitnije dokazuje svoje stavove, ali i potvrđuje njihovu utemeljenost u japanskoj tradiciji. Tradicija ukazuje na još jednu činjenicu, koja nije nebitna za jednu tako konzervativnu kulturu. Isposlavlja se da kult predaka, koji umnogome utiče na život Japanaca, organizuje i njihov stvaralački rad. Ponavljanje obrazaca iz prošlosti nije tek puka egzibicija. Podražavanje tradicionalnog modela življenja i mišljenja, takođe je jedan od načina da se uspostavi veza sa traženim idealom, čiji koreni običnog čoveka odvode do početka vremena. Zanimljivo je, u tom smislu, Okakurino viđenje tradicije kao večito živog procesa. Umetnost starih ima onoliko vrednosti koliko joj damo mesta u savremenom životu. Umesto muzejskog eksponata, ona bi trebalo da živi poput svoje naslednice — da oblikuje svest čoveka današnjice i održava njegovo doba.

Svakako najzanimljiviji stavovi Kakuza Okakure vezuju se za individualni karakter umetnosti i estetskog doživljaja. Jedan od njegovih ključnih vrednosnih kriterijuma mogao bi da se objasni kao mera ličnog doživljaja. Umetnik je u toliko veći, u koliko više izražava sebe, i u koliko manje ugađa mediokritetskom ukusu većine. I estetski doživljaj zasniva se na istom načelu, mada nezanemaruje njegove psihološke i nacionalne aspekte (ograničenja intelektualnih mogućnosti pojedinca i naviku na određene oblike i sadržaje, koji karakterišu nacionalnu umetnost). Ali čajni obred, odabran kao središnja tačka u kojoj se sustiču različiti momenti japanske estetike, ukazuje na suprotnu orijentaciju. Njegov kolektivni karakter suprotstavlja se individualnosti doživljaja, a striktna kanonizovanost svakog trenutka i detalja suprotstavlja se individualnosti unutrašnjeg impulsa umetnika. Sam obred, u Okakurinoj interpretaciji, ispoljava se u njegovoj primarno estetskoj biti, što navodi na dva zaključka. Autor uvodi u specifičnost japanske umetnosti življenja, što se može tumačiti kao tendencija projektovanja estetskih principa na neke vidove svakodnevnog života. Ceremonija višesatnog ispijanja čaja, uz lagana ćaskanja o umetnosti, središte je tog jedinstvenog procesa. Okakurin pregled uticaja ove uglađene procedure na druge grane umetnosti, ukazuje na (ni malo zanemarljivu) povratnu spregu. Nadahnuti umećem majstora čaja, umetnici su nastojali da postignu što veće savršenstvo u oblasti svojih majstorija, što je urodilo većim estetskim nivoom izrade svih onih predmeta koji učestvuju u ceremoniji. Informacije radi — ona obuhvata bezmalo celokupnu japansku umetnost. Tako je umetnost življenja trpela ali i vršila uticaj, dokazujući, još jednom, naglašenost pragmatične dimenzije umetnosti Istoka, koja, za razliku od svoje zapadne parnjakinje, manje luta apstraktnim sferama čovekovog života.

I jedan zanimljiv podatak. **Knjiga o čaju,** nastala kao plod potrebe za međusobnim približavanjem, doživljava na radoznalom Zapadu veliku popularnost. U Japanu, međutim, nacionalni ponos koji ona budi, poslužio je za okretanje protiv drugih kultura. Kao da je Kakuzo Okakura, suštinski, prihvatio samo prvu polovinu Fenolozinih pouka, što nipošto ne umanjuje značaj same studije.

□□□